

Alapjogi jogesetek – a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága

MOHÁCSI MÁTÉ¹

Fundamental Rights Cases of the European Court of Human Rights

This case-law review will present some important decisions adopted by the European Court of Human Rights between 15 August and 15 November 2016. One of the cases against Hungary, concerning the right to access to State-held information, was heard directly by the Court's Grand Chamber because it raised a serious question affecting the interpretation of the Convention. The Court further examined the amended rules of whole-life sentences in Hungary, as well as a case concerning the freedom of expression before Parliament and another concerning the protection of property. As regards cases against other countries discussed in this paper, their subject-matters include, among others, the requirements concerning the conditions of detention, the distribution of the burden of proof in asylum proceedings, the conditions concerning the restriction of the access to a lawyer, the home birth and the question whether a passive behaviour, an act of defiance, may be seen as a form of expression protected by the Convention.

Az alábbi esetjogi szemle az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) által a 2016. augusztus 15-e és november 15-e közötti időszakban meghozott határozatok közül mutat be néhány, valamilyen szempontból kiemelkedő döntést. A magyar vonatkozású ítéletek közül kiemelendő egy, az állami szervek által birtokolt információhoz való hozzáféréssel kapcsolatos határozat, amelyben a jogkérdés súlyára tekintettel az illetékes kamara lemondott hatásköréről a Nagykamara javára, és rögtön ez utóbbi testület tárgyalta a panaszt. De ítéletet hozott a Bíróság a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre vonatkozó módosított szabályozásnak az Emberi Jogok Európai Egyezményével (a továbbiakban: Egyezmény) való összeegyeztethetőségéről, valamint két további, egyrészt a parlamenti véleménynyilvánítási szabadságot, másrészt a tulajdonhoz való jogot érintő ügyben is.

A más országokat érintő szemlézett ügyek tematikája felöleli egyebek közt a fogvatartási körülményekkel kapcsolatos követelményeket, a bizonyítási teher megoszlását menekültügyi eljárásokban, a jogi képviselőhöz való jog korlátozásának feltételeit, az otthonszülést, továbbá a passzív ellenszegülés véleménynyilvánításként való értékelhetőségét.

1 Az e tanulmányban közöltek kizárólag a tájékoztatást és a figyelemfelkeltést célozzák, nem tekintetők hivatalos állásfoglalásnak vagy hivatalos közlésnek és semmilyen formában nem kötik az Emberi Jogok Európai Bíróságát.

Magyarország elleni ügyek

A magyar ügyek körében első helyen nem egy ítéletről, hanem egy, a fogvatartási körülmények miatt benyújtott panaszokkal kapcsolatos fejleményről kell említést tenni. A Bíróság 2016. november 8-án megvizsgálta e panaszok helyzetét, és megállapította, hogy számuk már meghaladja a 6800-at – ami Magyarországot aktuálisan a második legnagyobb ügyszerrel szembeesülő országgá tette. A Bíróság felidézte, hogy 2015. március 10-én hozott irányadó, ún. „pilot” ítéletében² kötelezte Magyarországot, hogy tegyen intézkedéseket a büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfoltóságának csökkentésére. Időközben a Magyar Országgyűlés 2016. október 25-én a kérdéssel kapcsolatos törvényjavaslatot fogadott el,³ a Kormány pedig az Európa Tanács Miniszteri Bizottságához akciótervet nyújtott be, amelynek vizsgálata folyamatban van. E fejleményekre figyelemmel a Bíróság megállapította, hogy olyan új hazai jogorvoslatok bevezetése zajlik, amelyek alkalmasak lehetnek a panaszosok sérelmeinek orvoslására. Ennek a fejleménynek a tükrében a Bíróság indokoltnak látta az összes ilyen tárgyú kérelem vizsgálatának felfüggesztését 2017. augusztus 31-éig, beleértve azon ügyeket is, amelyekről korábban már értesítést küldött a Kormány részére. Az intézkedés következménye az, hogy ezekben az ügyekben a kérdéses időszakban a Bíróság semmilyen eljárási cselekményt nem fog foganatosítani. A határidő lejártával a kérelmezőket a Bíróság értesíteni fogja az eljárás további menetéről, illetve az ügyekben hozott bármilyen határozatról.⁴

Ugyancsak fogvatartással, mégpedig a tényleges életfogytiglani szabadságvesztéssel kapcsolatos kérdéseket érintett a *T.P. and A.T.* ügyben hozott ítélet.⁵ Ismeretes, hogy a *László Magyar* ügyben⁶ a Bíróság az Egyezmény 3. cikkébe ütközőnek találta a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre vonatkozó, akkor hatályos szabályozást. Az ítéletet követően a magyar jogalkotó a 2014. évi LXXII. törvénnyel módosította a büntetés-végrehajtási törvényt⁷, beemelvén annak rendelkezései közé a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítétek kötelező kegyelmi eljárásáról szóló új szabályokat. Ezek értelmében a kötelező kegyelmi eljárásra akkor került sor, ha az elítélt a szabadságvesztésből negyven évet kitöltött. A *T.P. and A.T.*-ügy panaszosai arra hivatkozva fordultak a bírósághoz, hogy *de facto* az új szabályozás hatálya alatt sincs reményük a szabadulásra, amely helyzet ellentétes a 3. cikk rendelkezéseivel.

2 *Varga and Others v. Hungary*, nos. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13, and 64586/13, 10 March 2015, ld. *Acta Humana* 2015/2, 163. o.

3 2016. évi CX. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról

4 Ld. a Bíróság 2016. november 23-i sajtóközleményét a <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-5556685-7002738> címen

5 *T.P. and A.T. v. Hungary*, nos. 37871/14 and 73986/14, 4 October 2016

6 *László Magyar v. Hungary*, no. 73593/10, 20 May 2014, ld. *Acta Humana* 2014/2., 129. o.

7 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (a továbbiakban: Bv. tv.)

A Bíróság az ítélezési gyakorlatot áttekintve úgy találta, hogy a szóban forgó negyven éves időtartam jóval hosszabb annál a huszonöt éves várakozási időnél, amit a *Vinter*-ügyben – nemzetközi konszenzust tükröző különféle források alapján – ajánlott maximumként rögzített.⁸ Kitért arra is, hogy bár a *Vinter*-ítéletet követően a *Bodein*-ügyben harminc éves várakozási időt az Egyezményvel összhangban lévőnek talált, ott a francia szabályozás kifejezetten rendelkezett arról, hogy az időtartam számításakor az előzetes fogvatartásban töltött időt is számításba kell venni. Így az adott ügyben a panaszosnak tulajdonképpen a huszonhat szabadságvesztésben töltött év után már megnyílt a joga a felülvizsgálatra, ami a Bíróság álláspontja szerint szintén nagyon távol esik a negyven évet előíró magyar szabálytól.

Már önmagában a negyven éves várakozási idő megalapozta az embertelen, megálgzó büntetés tilalmát rögzítő 3. cikk sérelmének megállapítását. A Bíróság azonban kitért a kötelező felülvizsgálat eljárási szabályaival kapcsolatos aggályokra is, amelyek a következők voltak:

Az ítélezési gyakorlat szerint a további fogvatartás indokoltságával kapcsolatos mérlegelésnek objektív, előre meghatározott szempontokon kell alapulnia. Bár e szempontokat az eljárás a Kegyelmi Bizottság számára rögzíti, a Bíróság megítélése szerint a kegyelmi kérvényről végső soron döntő köztársasági elnököt ilyen objektív megfontolások nem kötik – őt nem kötelezi a jogszabály arra, hogy ezek mentén vizsgálja a fogvatartás indokoltságát. Ráadásul döntésének meghozatalában időhátárhoz sincs kötve, és sem neki, sem pedig a köztársasági elnöki döntést ellenjegyző miniszternek nem kell indokolnia a megszületett döntést, még akkor sem, ha az eltér a Kegyelmi Bizottság előterjesztésétől. A Bíróság emlékeztetett arra, hogy ebben a vonatkozásban már a *László Magyar*-ítéletben is kifogásolta az elnöki kegyelem akkor hatályos szabályozását.

A Bíróság az egyezményesértés megállapítását önmagában elegendőnek tartotta, nem ítelt meg igazságos elégtételt a panaszosok számára.

A közérdekű adatokhoz való hozzáféréssel volt kapcsolatos a *Magyar Helsinki Bizottság* ügye, amelyben – amint arról az *Acta Humana* is hírt adott⁹ – az illetékes kamara 2015 májusában átadta a hatáskörét a Nagykamarának, így rögtön ez utóbbi testület vizsgálta a felvetett kérdést.¹⁰

Az ügy tényállási háttere az volt, hogy a Magyar Helsinki Bizottság a kirendelt védői rendszer működéséről felmérést kívánt készíteni, mivel úgy vélte, hogy a hivatalbóli kirendelések rendszere nem működik megfelelő módon – főleg amiatt, mert a nyomozó hatóságok szabadon választhatnak a kirendelhető védők ügyvédi kamarák által felállított listájáról, nem kellőképpen átlátható kiválasztási utakon végül sok esetben jól bejáratott ügyvédek kirendeléséhez folyamodnak, akiknek megélhetése többé-kevésbé függővé válik a hatóságokkal ápolt viszonytól. A diszfunkcionálisnak

8 Lásd *Vinter and Others v. the United Kingdom* [GC], nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10, § 40, ECHR 2013 (extracts)

9 Lásd *Acta Humana* 2015/3., 129. o.

10 *Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary* [GC], no. 18030/11, 8 November 2016

tűnő rendszer működését feltérképezendő a Helsinki Bizottság adatokat igényelt a rendőrségtől: a 2008-ban kirendelt védők nevét és kirendeléseiknek számát. A kaptányságok nagy része eleget tett az adatszolgáltatási kérelemnek, ám bizonyos rendőrkapitányságok elzárkóztak annak teljesítésétől, s a Helsinki Bizottság az adatok kiadása iránt indított perben sem járt sikerrel. A Kúria ugyanis úgy ítélte meg, hogy a kért információk személyes adatnak minősülnek, amelynek kiadására a rendőrség nem kötelezhető.

A Magyar Helsinki Bizottság ezt követően fordult a Bírósághoz, az Egyezmény 10. cikkének megsértését állítva.

Az ügyben hozott ítéletnek meglehetősen nagy jelentősége van az információsza-
badságra vonatkozó strasbourgi ítélkezési gyakorlat elveinek tisztázása és továbbfej-
lesztése terén.

Az ítéletet megelőző esetjog (elsősorban a *Leander v. Sweden* ügyön¹¹ alapulva) ugyanis azt mondta ki, hogy az Egyezmény 10. cikke önmagában nem biztosít jogot az állami szervek által birtokolt információhoz való hozzáférésre, és nem ró ilyen ada-
tok szolgáltatására vonatkozó kötelezettséget a hatóságokra. Ez azonban nem zárta
ki, hogy bizonyos sajátos körülmények esetén a Bíróság mégis megállapítson egyez-
ménysértést az ilyen adatokhoz való hozzáférés megtagadása miatt: például ha egy
állami hatóság elismerte az adott információhoz való hozzáférés jogát, de egy másik
hatóság ennek az elismert jognak vonakodott érvényt szerezni.¹²

A Nagykamarának ezért arra kellett választ keresnie, hogy a szóban forgó ügy kö-
rülmenyei között fakad-e a kérelmezőnek az Egyezmény 10. cikkéből joga a kért infor-
mációhoz való hozzáféréshez. Ennek mérlegelése során figyelembe vette az Egyezmény
kidolgozása során született előkészítő anyagokat (*travaux préparatoires*), egy, a kérdés
kapcsán harmincegy tagállamot érintően elvégzett jogösszehasonlító elemzés eredmé-
nyeit, az Európai Unió Alapjogi Chartájának rendelkezéseit és egyéb uniós jogforrásokat,
az Európa Tanács különféle dokumentumait. Mindezek alapján arra a következtetésre
jutott, hogy erős érvek és széles körű konszenzus szól az állam által birtokolt infor-
mációhoz való – a közérdekű kérdésekben való véleményalkotás elősegítését szolgáló –
hozzáférés egyéni jogának (*right of access to State-held information*) elismerése mellett.

E jog – és ennek ellenpárjaként az államot terhelő kötelezettség – két esetben ke-
rül szóba: egyrészt, ha az információ közzétételét bírósági határozat már elrendelte,
másrészt pedig akkor, ha az információhoz való hozzáférés elengedhetetlenül szüksé-
ges eszköze az érintett egyén véleménynyilvánítási szabadsága gyakorlásának (amely-
nek a bevett esetjog szerint az információk fogadása és közlése is részét képezi).

A Nagykamara által kidolgozott szempontrendszer alapján a következő tényező-
ket kell mérlegelni annak megítéléshez, hogy valamely információhoz való hozzáférés
megtagadása beavatkozást jelent-e a 10. cikk által védett jogokba: az információkérés

11 *Leander v. Sweden*, 26 March 1987, Series A no. 116; ld. még *Gaskin v. the United Kingdom*, 7 July 1989, Series A no. 160; *Guerra and Others v. Italy*, 19 February 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-I és *Roche v. the United Kingdom* [GC], no. 32555/96, ECHR 2005-X

12 *Gillberg v. Sweden* [GC], no. 41723/06, 3 April 2012

célját, a kért információ természetét, a kérelmező által betöltött szerepet, valamint azt, hogy az információ készen hozzáférhető-e.

Mindezen szempontok vizsgálata alapján a Nagykamara arra jutott, hogy a Helsin ki Bizottság ügyében a kért adatok kiadása beavatkozást jelentett a szervezet 10. cikk szerinti jogaiba. E beavatkozás szükségessége és arányossága kapcsán rámutatott, hogy a kiadni kért adatok a hazai jog szerint valóban személyes adatnak minősültek, azonban az Egyezmény értelmében mégis a közsféra területéhez tartoztak: nyilvános eljárásban kifejtett szakmai tevékenységhez kapcsolódtak, nem érintették a védők által kifejtett tevékenység tényleges tartalmát és a kirendelt védők magánéletét sem. Emiatt nem volt szükség arra, hogy a Nagykamara a 10. cikk szerinti jogokat konkrétan a magánélet védelmét biztosító 8. cikkel ütköztetve tegye mérlegre. Az adatvédelem a mérlegelés során csak annyiban játszott szerepet, hogy a Bíróság elfogadta: ez a szempont legitim indoka lehet az adatokhoz való hozzáférés korlátozásának. Rámutatott azonban, hogy a konkrét ügyben a magyar jogszabály semmiféle mérlegelést nem engedve akadályozta meg a kért – közérdekű kérdésekhez kapcsolódó – adatokhoz való hozzáférést. Erre tekintettel a Nagykamara megállapította a 10. cikk sérelmét.

Ugyancsak a véleménynyilvánítás szabadságával volt kapcsolatos a *Szanyi*-ügyben hozott ítélet.¹³ A tényállás három eseményen alapszik. Egyrészt a kérelmező, az MSZP képviselője, az Országgyűlés 2013. március 18-i ülésnapján előterjesztett interpellációja végén – vélhetően a beszéde közben elhangzott bekiabálásokra reagálva – bal kezének középső ujját a Jobbik képviselőinek irányába felmutatva foglalt helyet, emiatt a házelnök fegyelmi intézkedésként bírságot szabott ki rá. A további két tényállási elem, hogy 2013. április 30-án és 2013. május 21-én benyújtott, a trafiktenderekkel kapcsolatos interpellációinak előterjesztését a házelnök nem engedélyezte, mivel megítélése szerint az azokban foglalt kifejezések sértették volna az Országgyűlés méltóságát.¹⁴ A kérelmező ezeket a jogorvoslattal hazai szinten nem támadható intézkedéseket sérelmezve fordult a Bírósághoz a 10. cikk szerinti jogaira hivatkozva.

A Bíróság a *Karácsony*-ügyben¹⁵ kidolgozott elvekre visszautalva és azokat alkalmazva bírálta el a panaszt. A kiszabott bírsággal kapcsolatban arra az álláspontra helyezkedett, hogy bár a kérelmező non-verbális gesztusa súlyosan helytelen és vulgáris is volt, mindez nem változtat azon a tényen, hogy a bírságot a házelnök egy olyan eljárásban szabta ki rá, amelyről már a Karácsony-ügyben nyilvánvalóvá vált, hogy hiányoznak belőle a szükséges garanciális elemek. Az interpellációk előterjesztésének megtiltása kapcsán mérlegelte a Bíróság, hogy arra a felszólalások stílusa és tartalma

13 *Szanyi v. Hungary*, no. 35493/13, 8 November 2016

14 Lásd http://hvg.hu/itthon/20130506_Szanyi_Kover_interpellacio és https://web.archive.org/web/20140812150637/http://nol.hu/belfold/peniszpuma_es_retyerutya_-_kover_megint_befogta_szanyi_szajat_-1389059. Az interpellációkban a kérelmező egyebek közt „vérbő disznóságnak”, „pofátlanságnak” minősítette a Fidesz eljárását, és azon véleményének adott hangot, hogy e „szpáhi-shopok” kínálatának bővítésekor a Fidesz bizonyosan gondol majd „szex-kellékekre, sőt ... péniszpumpára, avagy pucér vonaglásra alkalmas táncrudakra egyaránt”.

15 *Karácsony and Others v. Hungary* [GC], no. 42461/13, ECHR 2016 (extracts), ld. Acta Humana, 2016/4., 142. o.

miatt került sor, holott a házsabály hivatkozott szakasza csak formai követelmények be nem tartása miatt tett lehetővé ilyen lépést. Ráadásul nem látta igazoltnak, hogy az Országgyűlés működési rendjét olyan mértékben veszélyeztették volna ezek a fel-szólalások, hogy kényszerítő indok szolgált volna a megtiltásuk mellett; s hogy az Or-szággyűlés méltósága nagyobb fokú védelmet igényelt volna, mint az ellenzéknek járó véleménynyilvánítási szabadság. Továbbá rámutatott, hogy a Karácsony-ügyben az eljárási garanciák hiányával kapcsolatban kifejtettek ebben a vonatkozásban is irányna-dóak. Mindezekre tekintettel a Bíróság megállapította a 10. cikk sérelmét.

Végezetül a *Barcza*-ügyről kell még röviden említést tenni, amely egy, a leányfalui vízbázis környékére eső belterületi ingatlan ún. belső (a vízkészlet közvetlen védelmét szolgáló) védőövezetbe sorolásával volt kapcsolatos. A védőövezetbe vonásról szóló határozat 2002 decemberében született meg, a földhivatal pedig 2005 októberében vezette át a változást. A vonatkozó jogszabályok értelmében a területnek ezt köve-tően adásvétel vagy kisajátítás útján a védett közcélú vízellátási társaság tulajdonosának tulajdonába kellett volna kerülnie. A földtulajdonosok – a későbbi panaszosok – 2005 novemberében fel is ajánlották a korlátozások miatt számukra hasznosíthatatlanná vált földterületet a Kincstári Vagyoni Igazgatóság számára megvételre. Ennek ellenére az adásvételre, kisajátításra – hatásköri viták és az illetékes hatóságok hallgatása mi-att – egészen 2012 januárjáig nem került sor.

A panaszosok az Egyezmény Első Kiegészítő Jegyzőkönyvének 1. cikkére hivat-kozva fordultak a Bírósághoz, azt sérelmezve, hogy az elhúzódó eljárás miatt sérült a tulajdonuk tiszteletben tartásához való joguk, hiszen a földterületet a vonatkozó korlátozások miatt hasznosítani nem tudták, de az állam hosszú időn keresztül nem is sajátította azt ki, jogszabályi kötelezettsége ellenére.

A Bíróság helyt adott a panaszosok kérelmének és megállapította az Első Kiegé-szítő Jegyzőkönyv 1. cikkének sérelmét, egyetemlegesen 39,000 euró elégtételt ítélve meg a kérelmezők által elszenvedett vagyoni és nem vagyoni károk fejében. A Bíróság a kérelem érdemi elbírálhatósága mellett szóló érvként vette figyelembe, hogy bár végül a Pest Megyei Kormányhivatal kisajátította az ingatlant, a kérelmezők áldozati státusza mégsem enyészett el ennek következtében, hiszen a kisajátítási döntés egyál-talán nem reflektált a Bíróság által vizsgált egyezmény sértésre: azt sem el nem ismer-te, sem nem orvosolta.

Más államokat érintő fontosabb ügyek

Az élethez való jog

A *Kitanovska Stanojkovic and Others v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* ügy¹⁶ panaszosa otthonában betöréses rablás áldozata lett. Nagyon súlyos sérüléseket szenvedett, férjével együtt, aki később bele is halt sérüléseibe. A támadókat később

16 *Kitanovska Stanojkovic and Others v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, no. 2319/14, 13 October 2016

jogerősen letöltendő börtönbüntetésre ítélték, azonban egyikük, aki a kérelmező szomszédságában lakott, a büntetés letöltésének megkezdését megelőzően még tizenhét hónapon keresztül szabadlábon maradt.

A kérelmező a Bíróság előtti eljárásban az Egyezmény 2. cikkére hivatkozva a támadójára kiszabott ítélet végrehajtásának elhúzódását sérelmezte. A Bíróság helyt adott a kérelemnek. Megállapította, hogy bár a 2. cikk eljárásjogi követelményei az elkövetők azonosítását és büntetőjogi felelősségük megállapítását illetően teljesültek, a hatékony felelősségre vonáshoz az ítélet szükségtelen késlekedés nélküli végrehajtása is hozzá tartozott volna, amely a hatóságok hibájából elmaradt. Az eljárási szempontú követelmények ily módon történő megsértése miatt a Bíróság megállapította a 2. cikk sérelmét.

Kínzás tilalma

A *Muršić v. Croatia* ügyben¹⁷ a Bíróság Nagykamarájának alkalma nyílt arra, hogy összegezze a fogvatartási körülményekre vonatkozóan az Egyezmény 3. cikkével összefüggésben kialakított követelményeket és elveket. Ez volt egyébként az első olyan nagykamara ügy, amely kizárólag a fogvatartási körülményekkel volt kapcsolatos.

Ami az ügy tényállását illeti, a panaszos egy évig és öt hónapig volt fogvatartva, ennek során a különböző cellákban 3 és 6,76 m² közé eső mozgástér jutott számára. Rövidebb időszakokra (ideértve egyetlen 27 napos időszakot is) előfordult, hogy mozgástere valamivel 3 m² alá csökkent.

A Nagykamara leszögezte, hogy bár figyelemmel van a CPT¹⁸ által szorgalmazott minimális követelményekre is (ezek értelmében 4 m² mozgástér biztosítása lenne szükséges), a CPT és a Bíróság eltérő szerepköre miatt az előbbi testület ajánlásainak betartását vagy be nem tartását nem tekinti perdöntő jelentőségűnek az állítólagos egyezményesértések vizsgálata során. A Bíróság részéről alkalmazott minimális követelmény a 3 m²-es mozgástér, amelynek kiszámítása során a cellán belüli tisztálkodási felszerelések, szaniterek által elfoglalt helyet nem kell rendelkezésre álló mozgástérként számításba venni, a bútorok által elfoglalt területet azonban igen.

Amennyiben a fogvatartott számára rendelkezésre álló mozgástér nem éri el a 3 m²-t, erős vélelem áll fenn a 3. cikk sérelme mellett, amely vélelem megdöntéséhez a kormánynak olyan tényezők létét kell igazolnia, amelyek megfelelő módon kompenzálják a szűkösséget. Az említett vélelem kapcsán kifejtettekkel a Nagykamara azt is világossá tette, hogy a 3 m²-nél szűkösebb mozgástér sem vezet automatikusan a 3. cikk sérelmének megállapításához.

A fenti vélelem megdöntéséhez három feltételnek kell együttesen teljesülnie: (1) a mozgástér 3 m² alá csökkenésére csak alkalmanként, rövid időre került sor, és a csök-

17 *Muršić v. Croatia* [GC], no. 7334/13, 20 October 2016

18 European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőző Hivatott Európai Bizottság)

kenés kis mértékű volt; (2) a mozgástér csökkenését cellán kívüli szabad mozgás és megfelelő tevékenységek ellensúlyozták; (3) a fogvatartásra általában véve megfelelő állapotú intézményben került sor.

Abban az esetben, ha az egy főre eső mozgástér 3 és 4 m² közé esik, a fenti vélelem ugyan nem érvényesül, de a Bíróság a börtönkörülmények mérlegelésénél nyomós súllyal veti a latba a szűkös elhelyezést. 4 m² feletti mozgástér viszont önmagában egyáltalán nem vet fel az Egyezmény 3. cikke szempontjából problémát.

Az elvi alapok tisztázását követően a konkrét ügyre vonatkozóan a Nagykamara végül arra a megállapításra jutott, hogy a 27 egymást követő napon, 3 m² alatti területen történő fogvatartás nem volt rövidnek és jelentéktelennek minősíthető, ezért ebben a vonatkozásban a kormánynak nem sikerült megdöntenie a vélelmet, így meg kellett állapítani a 3. cikk megsértését.

Szintén az Egyezmény 3. cikkével volt kapcsolatos a *J.K. and Others v. Sweden*-ügy,¹⁹ amely a menekültügyi eljárásokban érvényesülő bizonyítási teher megosztását érintette. Az ügy kérelmezője három iraki állampolgár volt: egy apa és fiai. Az apa korábban az Irakban állomásozó amerikai fegyveres erőkhöz dolgozott, és emiatt 2004 és 2008 között nagyon súlyos fenyegetések és atrocitások érték őt és családját az al-Kaida részéről. A lányát megölték, a bátyját elrabolták, és ő maga is több gyilkossági kísérlet célpontja volt, az egyikben súlyosan meg is sebesült. 2010-ben elhagyta Irakot, fiai 2011-ben követték. Svédországban folyamodtak menedékkéért, kérelmüket azonban elutasították azzal az indokkal, hogy 2008 óta (amikor az apa felhagyott az őt az amerikai erőkhöz kötő korábbi munkával) a család már nem célpontja a korábbihoz hasonló támadásoknak, veszélyeztetettségük új szintje pedig nem indokolja a menekültkénti elismerést.

A kérelmezők a 3. cikkre hivatkozva azzal érveltek a Bíróság előtt, hogy Irakba történő visszatoloncolásuk ellentétes lenne az Egyezmény rendelkezéseivel. A Bíróság egyik kamarája nem találta megalapozottnak ezt a panaszt (úgy ítélte meg, hogy a valós veszély tényét a panaszosok nem bizonyították kellőképpen), ám a Nagykamara az elé került ügyben ellentétes álláspontra helyezkedett.

A kérelmezőket a kínzás vagy embertelen, megalázó bánásmód veszélyének kitévő kitoloncolással kapcsolatos esetjogot áttekintő és pontosító nagykamarai ítélet két vonatkozása érdemel kiemelést.

Egyrészt arra mutatott rá a Nagykamara, hogy a menekültügyi eljárásokban a tényállás teljes körű feltérképezése a menedékkérő és a hatóság közös feladata és felelőssége. A menedékkérőt terheli a bizonyítási kötelezettség a saját személyes körülményeinek bemutatása kapcsán – de e bizonyítási teher vonatkozásában megfelelően figyelembe kell venni, hogy egy menedékkérő számára a történetét igazoló bizonyítékok beszerzése komoly nehézségekbe ütközhet. A származási országban (vagy a kitoloncolás célszágában) fennálló általános helyzetet azonban az idegenrendészeti hatóságnak kell hivatalból megvizsgálnia.

¹⁹ *J.K. and Others v. Sweden* [GC], no. 59166/12, ECHR 2016

Másrészt a Nagykamara kimondta azt is, hogy valamely korábban elszenvedett, az Egyezmény 3. cikkébe ütköző súlyosságú bántalmazás úgymond „erős indikátora” annak, hogy a kérelmezőt a jövőben is valós veszélyként fenyegeti a 3. cikkbe ütköző bánásmód. Ilyen esetben tehát – feltéve, hogy a kérelmező koherens és hihető, a megbízható forrásokból származó általános jellegű országinformációkkal egybecsen-
gő történettel szolgált saját körülményeit illetően – az érintett kormányra száll át a bizonyítási teher, az államnak kell megnyugtató módon megdöntenie a fenyegető veszélyekkel kapcsolatos vélelmet.

A szóban forgó ügyben a Nagykamara úgy találta, hogy a kérelmezők előadása erősen hihetővé tette az őket fenyegető veszély létét, a svéd kormánynak pedig nem sikerült megnyugtatóan eloszlatni az ezzel kapcsolatos feltételezéseket. A Bíróság megállapította tehát, hogy a kérelmezők kitoloncolása sértené az Egyezmény 3. cikkét.

Tisztességes eljáráshoz való jog

Az *Acta Humana* 2015/1. száma már foglalkozott az *Ibrahim and Others v. the United Kingdom* ügygel, amelynek tényállási háttere az volt, hogy a 2005. júliusi londoni merényletekkel kapcsolatos hajsza során a brit hatóságok a „biztonsági kihallgatás” (*safety interview*) jogintézményéhez folyamodtak. Ez azzal járt, hogy egy rövid kezdeti időtartamban megvonták a gyanúsítottaktól a jogi képviselő lehetőségét, ekképp ilyekezvén felgyorsítani a lakosságra irányuló esetleges további veszély felderítését és elhárítását.

Az ügy négy kérelmezője közül hármat gyanúsítottként vettek őrizetbe, s így folytatták le velük szemben a biztonsági kihallgatást. A negyedik kérelmező helyzete különbözött tőlük: őt kezdetben tanúként hallgatták meg, nem „biztonsági kihallgatás” keretében. Tanúvallomása során kezdett el magára nézve is terhelő nyilatkozatokat tenni, ám a rendőrség úgy döntött, hogy az eljárás e szakaszában nem kezelik gyanúsítottként, nem tájékoztatják a hallgatáshoz és jogi képviselőhez való jogáról, mivel ez azzal a veszéllyel járt volna, hogy felhagy az együttműködéssel és a vallomástétellel. Csak a tanúvallomás megtétele és aláírása után vették őrizetbe, immár gyanúsítottként.

A Bíróság kamarája 2014 decemberében úgy ítélte meg, hogy a körülmények tükrében nem sérült túlzott módon a kérelmezők védelemhez való joga.

A Nagykamara végül a negyedik kérelmező kapcsán eltérő álláspontra helyezkedett.²⁰

Az ügy elbírálásához az ún. *Salduz*-tesztet²¹ kellett alkalmazni, ennek tartalmát és az abban foglalt elemek egymáshoz képesti viszonyát azonban a Nagykamara szükségesnek látta pontosítani.

20 *Ibrahim and Others v. the United Kingdom* [GC], nos. 50541/08, 50571/08, 50573/08 and 40351/09, ECHR 2016

21 *Salduz v. Turkey* [GC], no. 36391/02, § 55, ECHR 2008

A *Salduz*-teszt szerint főszabályként már az első kihallgatástól biztosítani kell a gyanúsított számára a jogi képviseletet. Ez alól akkor lehet kivételt tenni – s ez a *Salduz*-teszt első lépcsője –, ha az adott ügyben kényszerítő okok („compelling reasons”) indokolják a jogi képviselet korlátozását. A teszt második eleme pedig abban áll, hogy még ilyen kényszerítő körülmények fennállása esetén is vizsgálni kell a korlátozás által az egész eljárás tisztességességére gyakorolt hatást – a jogi képviselet korlátozása ugyanis még kényszerítő okok fennállta esetén sem vezethet tisztességes eljáráshoz fűződő jogok lényegi tartalmának sérelméhez.

A Nagykamara az ítéletben pontosította a „kényszerítő okok” fogalmát. Kifejtette, hogy a jogi képviselet korlátozására csak különleges körülmények között kerülhet sor, a korlátozásnak időlegesnek kell lennie, és csak az adott ügy egyedi körülményeinek egyéniesített vizsgálata alapján rendelhető el. Figyelmet érdemel, hogy a Nagykamara a kényszerítő körülmények fennállásának megállapíthatóságához a jogszabályi környezet megfelelőségét is követelményként támasztotta. Fontos vizsgálati szempontként kell eszerint figyelembe venni, hogy a jogi képviselet korlátozására a releváns jogszabályok megfelelően világos alapot teremtettek-e, kellőképpen körülhatárolták-e a korlátozás tartalmát és kereteit.

Leszögezte tovább, hogy a fentiek szerinti kényszerítő körülmények hiánya nem vezet automatikusan a 6. cikk sérelmének megállapításához. Ha fennállnak kényszerítő körülmények amelyek a korlátozást indokolják, akkor az eljárás egészét nézve szükséges vizsgálni, hogy sérült-e a tisztességesség követelménye. Ha nem állapítható meg kényszerítő körülmények fennállta, akkor a tisztességesség vizsgálatát nagyon szigorúan kell elvégezni – ez esetben tulajdonképpen vélelem áll fenn a korlátozás 6. cikket sértő jellege mellett, amely alól a kormány csak nagyon alapos indokokkal mentheti ki magát.

A Nagykamara kitért arra is, hogy az önvádra kötelezés tilalma és a vallomástétel megtagadásához fűződő jog alapvető jelentőségű elvek – ezek hatékonyságához azonban az is szükséges, hogy a gyanúsított megfelelő tájékoztatásban részesüljön e jogai vonatkozásában. E tájékoztatás elmaradása főszabály szerint nem menthető mulasztás. Vizsgálni kell azonban, hogy e mulasztás az eljárás egészében vett tisztességességére milyen hatással volt, volt-e esetlen olyan tényező, amely ellensúlyozta ezt a hiányt. Az alapvető kiindulópont mégis az, hogy a tisztességtelenség vélelme egy ilyen mulasztás esetén nagyon nehezen dönthető meg.

Lényegében ezeken a megfontolásokon alapult az első három és a negyedik kérelmező közötti különbségtétel. Az előbbi csoport esetében ugyanis a „biztonsági kihallgatás” elrendelésének feltételeit és a vonatkozó előírásokat az irányadó jogszabályok megfelelően rendezték. Nem így a negyedik kérelmező esetében, akitől a gyanúsított jogokról való tájékoztatást bármiféle jogszabályi alap nélkül vonták meg. Az ő esetében tehát nem teljesült a *Salduz*-teszt első, a kényszerítő körülmények fennálltával kapcsolatos feltétele. Ennélfogva beállt az eljárás tisztességtelenségéhez fűződő rendkívül erős vélelem, amelyet a Nagykamara megítélése szerint a kormány nem tudott megdönteni.

Ezért a negyedik kérelmező vonatkozásában a Bíróság megállapította az Egyezmény 6. cikkének sérelmét.

A magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog

Az otthonszülés kérdésével foglalkozott a *Dubská and Krejzová v. the Czech Republic* ügy,²² amelynek tényállása azon alapult, hogy a cseh jog ugyan magát az otthonszülést nem tiltotta, de az abban segédkező egészségügyi személyzet szankciókra számíthatott. A kérelmezők emiatt nem találtak senkit, aki támogatta volna őket a szülés során. Az első kérelmező végül egyedül adott életet otthon a gyermekének, a második pedig – szándéka ellenére – kénytelen volt a kórházi szülést választani, csak így számíthatott ugyanis egészségügyi segítségre.

Az ügyben korábban eljáró kamara nem találta az Egyezmény 8. cikkébe ütközőnek a cseh szabályozást folytán előállt helyzetet.²³ Az ügy a Nagykamara elé került, amely a kamarával egyező álláspontra helyezkedett. A mérlegelés során lényeges szerepet játszott, hogy az ügy fontos közérdekű (közegészségügyi) kérdést érintett, amelynek megítélése, így egyebek közt az otthonszüléshez és a kórházi szüléshez kapcsolódó kockázatok értékelése komplex tudományos és szakértői téma. Az otthonszülés szabályozása mindezekon felül költségvetési kihatásokkal járó társadalompolitikai kérdés is. Ezek a tényezők mind a hazai hatóságok mérlegelési szabadsága irányába mutattak, s ezt erősítette az a körülmény is, hogy az otthonszülés kérdésében nincsen európai szintű konszenzus, amelyhez a tagállamoknak igazodniuk kellene. A Nagykamara tehát arra a következtetésre jutott, hogy az érintett államot a szabályozás kialakításában széles mérlegelési mozgástér illette meg, emiatt pedig a kérelmezők magánéletébe való beavatkozás nem volt aránytalannak minősíthető az anyák és magzatok életének és egészségének védelmére irányuló legitim célhoz képest. Bár a fentiek miatt nem állapította meg a 8. cikk sérelmét, a Nagykamara – nyugtázva némely időközbeni fejleményt a tárgyban – felszólította a cseh hatóságokat, hogy törekedjenek további fejlődésre a vonatkozó jogi szabályozás állandó felülvizsgálata mellett, biztosítván, hogy a szabályozás hűen kövesse az orvosi és tudományos fejlődést és járuljon hozzá a nők jogainak teljes körű tiszteletben tartásához a megfelelő kórházi körülményeken keresztül is.

Véleménynyilvánítási szabadság

A *Semir Güzel v. Turkey* ügy²⁴ panaszosa egy politikai párt alelnöke és pártkongresszusának levezető elnöke volt. A kongresszuson – a jelenlévő kormányhivatalnokok figyelmeztetése ellenére – nem lépett fel az ellen, hogy bizonyos felszólalók saját kurd anyanyelvüket használták. Mindezt pedig annak tudatában tette, hogy a kérdéses idő-

22 *Dubská and Krejzová v. the Czech Republic* [GC], nos. 28859/11 and 28473/12, 15 November 2016

23 Lásd *Acta Humana* 2015/1. szám, 114. o.

24 *Semir Güzel v. Turkey*, no. 29483/09, 13 September 2016

szakban bűncselekménynek számított, ha kongresszusokon vagy egyéb megbeszéléseken politikai pártok a töröktől eltérő nyelvet használtak. Ennélfogva a kérelmezőt meg is vádolták és első fokon börtönbüntetésre ítélték. Bár később elévülés miatt megszüntették ellene az eljárást, a Bíróság mégis úgy találta, hogy a büntetőeljárás beavatkozást jelentett a kérelmező véleménynyilvánítási szabadságába, és meg is alapította a 10. cikk sérelmét, tekintettel arra, hogy a szóban forgó büntetőjogi szabály nem volt megfelelően világos és előrelátható.

Az ügyet elsősorban az a körülmény teszi említésre méltóvá, hogy a Bíróság a véleménynyilvánítási szabadságra vonatkozó előírásokat egy olyan helyzetre is alkalmazhatónak találta, ahol a kérelmező maga nem hajtott végre aktív módon semmilyen cselekvést: nem ő maga szólalt fel kurd nyelven, arra még csak nem is bízta a kongresszus résztvevőit, pusztán eltúrta a felszólalásokat. A Bíróság a korábbi esetjogra támaszkodva rámutatott, hogy ilyen esetben a szóban forgó magatartás természetét, elsősorban is kifejező jellegét, valamint az érintett szándékát kell vizsgálni annak megállapítása céljából, hogy az adott magatartás a 10. cikk hatálya alá tartozik-e.

Az adott körülmények között a Bíróság úgy találta, hogy a kérelmező magatartása az államhatalommal való, kifejezésteljes szembeszegülés volt, amelynek indítékáról az ellene folytatott bírósági eljárásban úgy nyilatkozott: álláspontja szerint a kurd nyelv használatát az élet minden területén engedélyezni kellene, és nem tartotta volna sem jogosnak, sem etikusnak, hogy a felszólalókat anyanyelvüktől eltérő nyelven való beszédre szorítsa rá. Mindezek alapján a Bíróság megállapíthatónak látta, hogy a kérelmező véleménynyilvánítási szabadságát gyakorolta az ülésvezetés során.

Kétszeres eljárás alá vonás vagy büntetés tilalma

A Bíróság – egyebek közt a 2009-es *Sergey Zolotukhin v. Russia* nagykamarai ítéletben²⁵ – már összegezte a *ne bis in idem* elvét érvényre juttató egyezményi rendelkezéssel kapcsolatos ítélkezési gyakorlatot. Így például rávilágított: annak eldöntéséhez, hogy mi minősül büntetőeljárásnak a Hetedik Kiegészítő Jegyzőkönyv 4. cikkének alkalmazása során, az *Engel*-ügyben²⁶ a 6. cikkel összefüggésben kidolgozott három szempontot kell mérlegelni (a nemzeti jog szerinti minősítés, a jogsértés jellege és a szankció súlya). A *Zolotukhin* ítéletben a Bíróság azt is leszögezte, hogy az eljárás alapjául szolgáló tények teljes körű, tüzetes vizsgálata és azok azonossága adhat csak alapot annak megállapítására, hogy valóban egy korábbi eljárás „megkettőzéséről” van szó – nem elegendő pusztán a főbb tényállási elemek hozzávetőleges megegyezése. A *ne bis in idem* tilalom pedig kiterjed nemcsak az újbóli elítélésre, hanem a büntetőeljárás újbóli tényleges lefolytatására („*being tried*”), sőt lefolytatandó büntetőeljárás hatálya alá esésre („*being liable to be tried*”) is.

A *Zolotukhin* ítéletben kifejtettek azonban nem adtak pontos eligazítást olyan helyzetekre nézvést, ahol az újabb eljárás nem a korábbi megkettőzése, hanem annak

25 *Sergey Zolotukhin v. Russia* [GC], no. 14939/03, ECHR 2009

26 *Engel and Others v. the Netherlands*, 8 June 1976, § 82, Series A no. 22

kiegészítése oly módon, hogy a két eljárás együtt alkot egy koherens egészként felfogható szankciórendszer.

Az *A and B v. Norway* ügy²⁷ tényállása éppen ilyen helyzetre alapult, s így lehetőséget adott a Nagykamarának az esetjog továbbfejlesztésére. A kérelmezők ugyanis elmulasztottak feltüntetni bizonyos bevételeket az adóbevallásukban, és ennek nyomán egyrészt – közigazgatási eljárásban – adóbírságot szabtak ki rájuk, másrészt pedig – ezzel párhuzamos büntetőeljárásban – adócsalás miatt vonták felelősségre őket.

A Nagykamara az ítélkezési gyakorlat áttekintése után megerősítette, hogy az államoknak szabadságukban áll egymást kiegészítő jogi eszközökkel szankcionálni valamely jogsértést, s ez nem minősül a Hetedik Kiegészítő Jegyzőkönyv 4. cikke által tilalmazott kétszeres eljárásnak, feltéve, hogy a komplementer eljárások tárgyukat és időpontjukat illetően megfelelően szoros kapcsolatban állnak egymással, koherens egészévé állnak össze, méghozzá oly módon, hogy a jogellenes cselekmény különböző aspektusait megfelelően előre látható és arányos módon szankcionálják. A kellő mértékű kapcsolódás körében figyelembe kell venni például, hogy a bizonyítás felvételére és a bizonyítékok értékelésére duplán kerül-e sor avagy a két eljárás tekintettel van egymásra, továbbá azt is, hogy a másodjára kiszabott joghátrány megállapításakor számításba veszik-e az első eljárásban kirótt szankciót. Az időtényező pedig abból a szempontból számít, hogy az érintett ne legyen kitéve túlságosan elhúzódo eljárásoknak és az ezzel járó bizonytalanságnak.

Az adott ügy tényállása alapján a Nagykamara úgy ítélte meg, hogy bár a kérelmezőket két különböző hatóság két külön eljárásban eltérő joghátrányokkal sújtotta, szoros kapcsolódásuk folytán ezek mégis egy egységes szankciót képeztek, így nem sérült a *ne bis in idem* tilalma.

27 *A and B v. Norway* [GC], nos. 24130/11 and 29785/11, 15 November 2016

